

CHITILA FERMĂ

STUDIU MONOGRAFIC

I. ISTORICUL CERCETĂRILOR

Vasile Boroneanț

În vara anului 1982 au început săpăturile arheologice de salvare de la Chitila-Fermă. Ele s-au declanșat pornind de la o documentație primită de la Institutul Proiect București, privind viitoarele lucrări de amenajare a cursului râului Colentina, afluent al Dâmboviței, în amonte de București, în vederea transformării sale într-o zonă de agrement cu ștranduri și alte amenajări turistice pentru antrenament și întreceri sportive de interes bucureștean, național și internațional. Se puna problema salvării și protejării așezărilor și monumentelor istorice ce se află de o parte și de alta a cursului râului. În acest scop s-au făcut cercetări de teren în obiectivele deja cunoscute dar mai ales pentru identificarea altora noi. Asemenea cercetări s-au mai făcut de către arheologii bucureșteni între care menționăm pe cele ale unuia dintre pionierii cercetărilor în domeniul monumentelor și locuirilor străvechi, Dinu V. Rosetti și de către alții, între care amintim pe cele ale lui Eugen Comșa și Aristide Ștefănescu. În 1972, în urma unor sesizări făcute de iubitorii istoriei străvechi și vechi a orașului, Aristide Ștefănescu constata că pe malul drept al Colentinei, în aval de calea ferată București – Ploiești, buldozerele au distrus un tell (movilă artificială de pământ). Materialul recoltat a fost depus la Muzeul de Istorie și Artă al Orașului; raportul evidențiază o locuire neolitică de tip Gumelnița.

În 1982 s-au reluat cercetările de teren și am constatat că zona aceasta cuprinsă între calea ferată sus amintită și ștrandul și palatul Mogoșoia este foarte bogată în locuri omenești. Primul obiectiv era salvarea a ceea ce mai rămăsese din tellul¹ peste care, între timp, s-a realizat o mare plantație de pomi fructiferi, împrejmuțată cu un gard de sârmă înalt de 2 m, susținut de stâlpi de beton. Din movila veche, antropică, s-a mai păstrat doar porțiunea dintre gard și malul înalt al râului Colentina, mâncat de ape. Se mai păstra nederanjat un perimetru de aproximativ 6 m lungime și aproape 40 m lățime. Tellul era orientat pe direcție Nord-Sud. Partea păstrată se ridică la aproximativ 0,65–0,80 m deasupra nivelului actual al terenului. După relatările celor care l-au văzut înainte de a fi fost spart, el era ceva mai înalt mai ales dacă era privit din sud, unde terenul era bălțit ca și spre răsărit, dar între timp s-a mai tocit. Este greu de stabilit exact cât anume se întindea spre sud și ce înălțime avea. Extinderea săpăturii în plantație ar putea lămuri această problemă; oricum, a fost mult mai lat. Cât s-a păstrat se află pe un umăr al terasei ce pornește din amonte și merge până în aval de tell. Cu siguranță, se întindea mai mult spre apus. În zona aceasta, culoarea terenului, mulțimea fragmentelor ceramice și a oaselor umane, uneltele de silex, oasele de animale observate la suprafață sunt importante indicii în acest sens. Pe baza acestor observații și a informațiilor date de buldozeristul care a spart movila,

¹ Vasile Boroneanț, *Telul neolitic de la Chitila-București*, Materiale și cercetări arheologice a XVII-a sesiune anuală de rapoarte, Ploiești 1983 (Partea I) p. 69–72.

apreciem că aceasta ar fi putut avea o lungime de aproximativ 80 m și o lățime de 60 m. Buldozeristul ne-a comunicat că, în timp ce lucra, a văzut cranii de om și multe oase. Pământul prin spargerea movilei a fost împins spre sud-est și vest, spre a umple zona mai joasă, bălțită, din jur, în zona crovurilor.

Săpăturile s-au desfășurat între anii 1983–1985, numai la nord de gard². Cu ocazia săpăturilor, prin noi cercetări de teren și observații asupra lucrărilor de amenajare a cursului Colentinei, am putut constata că în zonă erau numeroase vestigii aparținând aproape tuturor epocilor istorice.

2. Mediul geografic

Câmpia Bucureștilor este componentă a marii unități geografice cunoscute sub denumirea de Câmpia Română³. Configurația geografică a reliefului prezintă aceleași caracteristici generale, evidențiind trăsăturile imprimate în peisajul zonei de prezența râurilor Dâmbovița și Colentina, care, spre vărsare, se unesc, debușând în marele bazin al Argeșului.

Fundamentul câmpiei este constituit de elemente geologice paleogene și neogene, peste care se suprapun cele cuaternare, alcătuite din pietrișuri și nisipuri acoperite de marne și argile, apoi din cunoscutele „pietrișuri de Colentina”, și de depozitele loessoide⁴ ce ating grosimi cuprinse între 0,50 m și 20 m. Aluviunile fluviale ocupă luncile și zonele joase ale interfluviunilor. În istoricul evoluției, depozitele acestea au cunoscut pe vertical mișcări de subsidență și apoi de ascendență care, în partea de sud, au determinat formarea teraselor înalte⁵. În holocenul superior s-au produs ușoare mișcări de afundare în partea de nord, mișcări ce au dus la producerea unor acțiuni de erodare și transport de către râurile zonei, respectiv Argeșul cu afluenții săi și în special afluenții Dâmboviței⁶. Unii dintre afluenți au fost barați la confluențe, de aluviunile râurilor principale și transformați în limane fluviale, înglobând în ele fosile animale remaniate.

Monotonia câmpiei este întreruptă de luncile largi ale Argeșului, Dâmboviței și ale domoalei Colentine cu largi meandri ce închid bălți mari cu mici ostroave. Spre ele converg văile și văioagele seci, mai mult sau mai puțin adânci. Pe interfluvii se înșiră, ca o adevărată rețea, crovurile (tasări), în acumulări de tip lacustru⁷. Versanții sudici ai teraselor majore sunt, fără excepție, înalți și abrupti, din cauza tendinței de erodare gravitațională a râurilor, pe fondul paleoreliefului legat de retragerea în etape succesive, spre est, a fostului Lac Getic⁸. Malul nordic

² Vasile Boroneant, *Manifestări de artă în ??????? de la Chitila-Fermă*. Cercetări arheologice în București, IV, 1992, 11–29.

³ George Vâlsan, *Câmpia Română, Opere alese*. Edit. Științifică, București 1983. P. ????. Câmpia Română. Studiu de geografie integrată. București 1971, București 1976.

⁴ Ana Conea, *Depozite de suprafață în Câmpia Română. Studii Tehnice și Economice*, C. Pedagogie 18, Institutul de Geologie.

⁵ A. C. Banu, *Données sur une transgression a l'age historique dans le bassin de la Mer Noise et du Bas-Danube, Revue Roumaine de geologie, geophysique et geographie, Série de Geographie*, 8, 1964, 75–76.

⁶ Vintilă Mihăilescu, *Dealurile și Câmpiile României*, București, 1966.

⁷ P. Coteț, *Câteva observații asupra formării locurilor și rețelei de văi secundare din Câmpia Română, Analele Universității C. I. Parhon, Seria Științe naturale*, 10, 1956.

al teraselor este întotdeauna domol, puternic erodat și mai puțin înalt. Câmpia Bucureștilor mai poartă și denumirea de Câmpia Vlăsiei centrale⁹ sau Câmpia Colentinei, fiind axată pe Valea Colentinei și este încadrată de Câmpia Snagovului, de Câmpia de subsidență din lunca Argeș – Sabar, de Aliniamentul Cociovoliștea – Pasărea, Fundeni Cernica, Glina – Jilava; are un caracter de tranziție între nord și sud-vest și est. Văile devin mlăștinoase în anotimpurile cu precipitații bogate, toamna și primăvara și seci în timpul verii, cu ploi mai rare. Din această cauză, în etapa istorică s-au construit iazuri ce au schimbat vechiul peisaj natural. Ele produc uneori derută, pentru arheologi. Partea sud-vestică este dominată de interfluviile dintre Colentina și Dâmbovița și dintre Dâmbovița și Sabar. Este mai netedă și lipsită de crovuri¹¹.

Climatul este temperat-continental, cu caracter de tranziție între cel vestic și cel estic al Câmpiei Române¹², iar topoclimatele sunt influențate de caracterele reliefului și recent, de cel antropic. Prezintă temperaturi medii anuale de 20–23°C vara și plus 0,3 – minus 3,2°C iarna. Unele diferențe climatice au putut exista între perioada neolitică și cea actuală. Vânturile dominante sunt cele dinspre est, caracteristică ce trebuie să fi existat și în epoca neolitică.

Vegetația zonei a fost dominată, în epoca neolitică, de păduri de foioase dominate de stejari – păduri ce au precedat pe cele cunoscute în istorie sub numele de Codrii Vlăsiei. În luncă predomină salcia, plopul, aninul, iar în bălți – trestia, papura, rogozul¹³.

Analizele de polen efectuate asupra probelor recoltate din straturile de cultură sau de pe urma studierii urmelor lăsate în pasta vaselor și a chirpiciului din locuințe ne fac dovada că, pe lângă vegetația ierboasă a florei spontane, se cultivă grâul, orzul, secara, meiul și, după aducerea lui în Europa, porumbul.

3. Cercetările de suprafață din arealul Chitila Fermă

Continuându-și drumul spre sud, Colentina, după ce depășește localitatea Buciumeni – Buftea cunoaște o desfășurare spectaculoasă. Debitul său rămâne în albia sa în timpul verii, dar în anotimpul ploios, primăvara, pe fondul debitelor umflate, rezultate din topirea zăpezilor și a precipitațiilor, se revărsa într-o baltă largă spre E, dincolo de calea ferată București – Ploiești. Ajunsă la aproximativ 2 km de localitatea Buftea, cotește brusc spre E, printr-o buclă care, după ce depășește calea ferată, se despletește, incluzând, spre malul de sud, un mic ostrov înconjurat

⁸ D. Nicolaescu Plopro, Wanda Wolski, *Some remarks relating to the order problems of settlements on micro-regions in the Ropmanian Plain, Annaire Roumain d'Anthropologie*, 7, 1970, 3–13.

⁹ Ion Conea, *Considerații asupra toponimicului de Vlăsia, Comunicări de Geografie*, II, 1963.

¹⁰ Violeta Iliescu, Gianina Cioflică, *Studii polinologie asupra carierelor de la Pantelimon, Dări de seamă ale ședințelor, Comitetul Geologic, Institutul Geologic*, XLIX (1961–1962) I, 1964, 113–118.

¹¹ Vintilă Mihăilescu, op. cit.

¹² Ion Iordan, *Împrejurimile Bucureștilor. Ghid Turistic*, Brașov, 1973.

¹³ Raul Călinescu, Alexandra Bunescu, Maria Nardin Pătroescu, *Biogeografie*, București, 1973, XXX, Universitatea din București, Institutul de Geografie, Geografia României I, București, 1983.

de ape. Dincolo de acesta, spre N, mlaștina jonctonează cu balta la S de Buftea – Buciumeni. Balta aceasta, mlaștinată și ea, este acoperită de vegetație specifică, cu păpuriși și trestie, iar pe margini, cu sălcii, plopi, arini care se continua în restul de pădure (Pădurea Moțoc) ce se mai păstrează încă din fostul codru ce se întindea în zonă (Codrul Vlășiei). Balta și pădurea au fost și sunt un adevărat paradis al păsărilor și vânatului mărunt. Râul își îngustează albia trecând prin fața palatului și localității Mogoșoaia, urmându-și cursul spre sud până la estul localității Chitila – Obiectivul arheologic de la Chitila Fermă¹⁴ așa cum se vede din cele până acum prezentate este situat pe malul drept (vezi planul), sudic, după ce Colentina, trecând pe sub podul peste care este construită calea ferată, face o buclă înainte de a se îndrepta spre est. Malul este abrupt iar apropierea stației de absorbție-pompare a apei pentru necesitățile de irigare a plantației de pomi fructiferi, este mâncat de ape. De sub malul înalt de aproximativ 5 m, dintr-un strat nisipos ce suprapune o argilă marmoasă, izvorăște apa. Prezența acestor izvoare cu apa limpede, bună de băut, credem noi că a fost una din cauzele stabilirii comunității neolitice sus pe terasă (fig. 1,2). Pe partea de sud, chiar deasupra izvoarelor și la vest de acestea, se întinde așezarea din epoca daco-romană din sec. II–IV¹⁵, cercetată parțial de noi (Fig. 1,3). Mai spre vest, unde terasa este alterată de vechiul curs al râului, pe un șes fertil, se află așezarea din secolele VI–VII din care, în urma sondajelor efectuate, paralel cu malul, am obținut materiale arheologice care, împreună cu cele de pe terasă, ne-au folosit în datarea acestei locuiri (Fig. 1,4). În sondaje arheologice efectuate de noi s-a surprins conducta de aducție a apei la Palatul Curtea Nouă din București (Fig. 1,5), făcută din tuburi ceramice. Tot pe această terasă erodată, la V de conducta scoasă la iveală de lucrările agricole sau de spălările vechi ale terasei, provin câteva piese de silex care ar putea fi atribuite paleoliticului superior (Fig. 1,6) final sau epipaleoliticului (mezoliticului). În sondajele efectuate pe mal, materialele care să aparțină acestei perioade nu am găsit decât incidental. Poate viitoarele săpături vor lămuri această problemă.

Pe sub mal, la înălțimea de 1 m – 150 m față de luciul apei, în intenția de a crea un drum de acces pentru autovehicule în jurul locului și în eventuala posibilitate de amplasare a unor obiective sportiv-turistice, un buldozer spărgând malul de la N-E de tell (spre albia se retrage spre N) a scos la iveală – la N de izvoare – multă arsură și un cuptor de ars oale refăcut de mai multe ori, care, cercetat prin săpături, a dus la identificarea așezării aparținând Hallstatt-ului timpuriu intrat în literatura arheologică sub denumirea de Aspectul Chitila Fermă¹⁶. El se află la E de izvoare (Fig. 1,7)¹⁷.

¹⁴ V. Boroneanț, *Telul neolitic de la Chitila, op. cit.*

¹⁵ V. Boroneanț, *O monedă colonială romană din secolul al III-lea d. Hr descoperită la Chitila Fermă-București (în acest volum).*

¹⁶ V. Boroneanț, *Un aspect cultural al începutului primei epoci a fierului. Date preliminare, V, 1-2, 1984, 1984, p. 156-166; V. Boroneanț, Contribuții recente privind începuturile primei epoci a fierului în centrul Câmpiei Române. Descoperirile de la Chitila-Fermă, Izvoare arheologice bucureștene II, 1985, 22-29; V. Boroneanț, Date noi privind aspectul cultural Chitila-Fermă de la începutul primei epoci a fierului, Cercetări arheologice în București, IV, 109-117, N. Borovka, V. Boroneanț sub ?????*

¹⁷ V. Boroneanț, *Considerații preliminare privind cercetările arheologice de la Chitila-Fermă, București, Materiale de istorie și muzeografie XI, 1993, 11-16.*

Deasupra, pe terasă, la E de tell, în fața așezării hallstatt-iene se află așezarea aparținând epocii de mijloc a bronzului, cultura Tei (Fig. 1,8). Au fost efectuate săpături pe terasă, au fost efectuate săpături în 1986 și din săpăturile efectuate pe pante, în așezarea hallstattiană, în poziție stratigrafică certă, s-au găsit și materiale de tip Tei (etapele III–IV, poate și V). Pe terasă, în continuare spre E, se află un cimitir românesc (Fig. 1,9) de sec. XVI–XIX și o așezare din această vreme (Fig. 1,10). Faptul este constatat de noi cu ocazia lucrărilor agricole efectuate de lucrătorii fermei. Oale întregi, furate de vulpi, din sat acum dispărute datând din sec. XVI–XIX au fost găsite în vizuinile identificate în tell. Tot pe acest mal, în fața Palatului de la Mogoșoaia, în grădina de zarzavat a fostei ferme C.A.P. Mogoșoaia, cu ocazia cercetărilor de teren s-au identificat materiale datând din epoca neolitică, probabil din vremea culturii Boian; din epoca bronzului, cultura Glina sau Tei, daco-romană și feudală d sec. XVII–XVIII (Fig. 1,11).

Pe malul stâng din N, pe pantă, chiar în fața așezării hallstattiene se află o așezare aparținând culturii Glina (Fig. 1,12), din perioada de început a epocii bronzului. Mai la est de panta domoală, erodată de ape, s-au identificat uneltele de silex și rare fragmente ceramice din epoca neolitică – cultura Gumelnița (Fig. 1,13). Spre Palatul Mogoșoaia unde râul cotește pe terasa joasă, s-au identificat materiale ceramice din epoca dacică (Fig. 1,14). Spre S-E, pe terasă, se află Palatul lui Constantin Brâncoveanu, de la Mogoșoaia, este biserica, cimitirul și cu așezarea civilă (Fig. 1,15) – atestate de documente și de materiale arheologice datând din sec. XVI–XIX, XX.

Cercetări de teren am făcut și la V de calea ferată București – Ploiești, pe terenul cuprins între viaduct și malul Colentina. Au fost identificate materiale ceramice dacice (sec. II–IV p. Chr.) și feudale (secolele XV–XVII) (Fig. 1,16). Câteva fragmente ceramice s-au găsit și pe Ostrov. Nu au putut fi identificate ca epocă. Este posibil ca, în perimetrul discutat, să apară și alte dovezi de locuire. În cercetările de teren efectuate în 1997, 1998, am constatat că așezarea dacică de la V de tell se extinde și la V de calea ferată iar spre lunca Colentinei s-au găsit și materiale arheologice aparținând culturilor Glina și Tei.

SUMMARY

Chitila – Fermă. History of the Researches

by Vasile Boroneanț

Salvation archaeological diggings started at Chitila Farm in the summer of 1982, in order to protect the sites and historical monuments from being destroyed during the various works undertaken in the area, meant to build facilities for tourists and sports competitions. Archeological research in the territory was initiated in 1972, by historian Aristide Stefanescu; new diggings started in 1982. The paper makes a historical and geographical description of the place, stressing upon its archeological richness and importance. Vestiges date from the paleolithic period, or mezolithic, neolithic, dacian and daco-roman periods, but also from the Middle Ages (up to the XVII–XVIIIth centuries).